

Наталія Папенко,
кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Євген Папенко,
аспірант,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИКА АВСТРІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЩОДО СТАТУСУ ПОСТІЙНОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ (1945 – 1955 РР.)

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню статусу постійного нейтралітету Другої Австрійської республіки, його політико-правовій характеристики, ефективності як засобу зовнішньої безпеки країни.*

Проблема статусу постійного нейтралітету Австрії у післявоєнній системі міжнародних відносин була і є однією із головних тем австрійської внутрішньої та зовнішньої політики, оскільки безпосередньо була пов'язана з припиненням окупації країнами антигітлерівської коаліції. Статус постійного нейтралітету мав стати запорукою існування Австрії як незалежної та процвітаючої держави, одним з чинників миру, безпеки та стабільності в Європі.

***Ключові слова:** постійний нейтралітет, міжблокове протистояння, меморандум, безпека.*

Формування та реалізація європейської політики Австрійської республіки є результатом дій комплексу внутрішніх явищ та чинників до яких слід віднести механізми досягнення міжпартійного та міжгрупового консенсусу у визначенні статусу постійного нейтралітету. Теоретичні дослідження у сфері міжнародних відносин та права дозволили визначити головні характеристики статусу постійного нейтралітету, як міжнародно-правового інституту, і можуть бути предметом наукового дослідження з історії Другої Австрійської республіки.

Звільнення Австрії збройними силами СРСР в березні-травні 1945 р., при підтримці західних союзників, ознаменувало собою новий етап в історії країни. Переможці узгодили остаточні межі окупаційних зон. Французька зона охоплювала федеральні зони Форарльберга і Тироля (без східного Тиролю). Каринтія, Штирія та східний Тироль відійшли до британської зони; Зальцбург, Верхня Австрія на південь від Дунаю – до американської. У радянській зоні опинився верхньоавстрійський район Мюльфіртель, Нижня Австрія і Бургенлянд. Далі ці чотири держави зайняли по одному сектору Відня. Такий розподіл країни на окупаційні зони країнами-переможницями, які мали різні політичні, ідеологічні, соціально-економічні системи, створювали загрозу розколу Австрії на дві частини. Як і Німеччина, Австрія стала ареною політичної та економічної боротьби між СРСР та країнами Заходу. Тому перспективи територіальної цілісності та суверенітету цієї невеликої держави потрапили в залежність від потреб, намірів, бажань провідних світових країн.

У таких складних і непростих умовах існуючі політичні партії, громадські об'єднання Австрії почали розробляти відповідні зовнішньополітичні доктрини метою яких мало стати відновлення суверенітету країни та швидке припинення окупаційного режиму.

Ідея постійного нейтралітету Австрії підходила для цих цілей, оскільки могла стати відправною точкою для компромісу між усіма зацікавленими сторонами.

Після вступу союзницьких військ на територію Австрії, три політичні сили країни, а саме: народна, соціалістична та комуністична партії очолили місцеві та регіональні адміністрації. 27 квітня 1945 р. був створений Тимчасовий уряд Другої республіки, який очолив Карл Реннер. На посади держсекретарів та їхніх заступників до уряду увійшли по дев'ять членів соціалістичної та народної партій, сім комуністів і троє безпартійних. Уряд виступив із заявою про відновлення демократичної республіки та організацію державного ладу за зразком конституції 1929 р. Радянський Союз визнав уряд, існуючий в радянській зоні окупації. Однак союзники висловили деякі

застереження стосовно участі комуністів у складі уряду, які очолили міністерство внутрішніх справ, народної освіти, науки та релігії.

Уряд прийняв закон про запровадження в життя статей конституції 1929 р. та підготовку виборів до Національної ради і земельних парламентів. Варто зазначити, що саме в цей час існувала небезпека утворення опозиційного уряду та нового поділу державної території. В серпні-вересні 1945 р. в Зальцбурзі відбулися конференції за участю делегатів із західних федеральних земель. Метою цих заходів була підготовка до створення іншого уряду. 25 вересня 1945 р. на Віденській конференції був затверджений новий склад уряду у кількості 13 представників народної партії, 12 соціалістичної, 10 комуністичної і 4 безпартійних. Уряд очолив Леопольд Фігель. 24 листопада 1945 р. відбулися вибори до Національної ради та земельних парламентів. Абсолютну більшість, а саме: 85 мандатів здобула народна партія, 75 – соціалістична, 4 – комуністична. Національна рада приєдналася до заяви про незалежність від 24 квітня 1945 р.

У радянській зоні окупації новоутворений уряд був визнаний радянською адміністрацією, тим самим були створені умови для проведення демократичних виборів по усій території Австрії. Вибори принесли успіх представникам соціалістичної та народної партій, які стояли на позиціях західної демократії. 20 грудня 1945 р. Федеральні збори обрали президентом країни Карла Реннера, який зарекомендував себе ініціативним і розважливим політиком. В одному із своїх виступів він наголошував на тому, що його країна більш ніколи не буде приєднана до іншої, а «спробує йти правильним шляхом розвитку за прикладом благополучної сусідньої Швейцарії» [1, с. 118]. Перед урядом стояла низка важливих завдань законодавчого характеру. В контрольному договорі союзників обов'язкова згода Ради союзників обмежувалася конституційними законами. Решта законів набувала чинності за умови, якщо упродовж 31 дня не надходило жодних заперечень від військового відомства. 8 травня 1945 р. уряд видав конституційний указ про заборону діяльності націонал-соціалістів. Все частіше серед політичних,

громадських діячів з'являлися ідеї встановлення в Австрійській республіці статусу постійного нейтралітету. Саме поняття “нейтралітет” трактувалося політичними діячами по-різному. Представники соціалістичної та народної партій вважали Австрію частиною Заходу і виступали проти «ідеологічного нейтралітету», тоді як представники прорадянської орієнтації – комуністи висловлювали думку щодо нейтралітету між Сходом та Заходом.

Стримане відношення австрійських правлячих партій щодо нейтралітету країни диктувалося прагненням отримати максимальні економічні дивіденди, приєднатися до американської допомоги за планом Маршалла, бо саме цей план мав вирішальне значення для відбудови держави та зменшення залежності від економічного контролю СРСР. Тому австрійський уряд все більше намагався орієнтуватися на західні країни.

На 50-ті роки в країні відбулися зміни в уряді. Вони були викликані виборами Другої республіки, які порушили питання відновлення державного суверенітету та виведення з країни окупаційних військ. В грудні 1946 р. в Нью-Йорку відбулася нарада міністрів закордонних справ провідних європейських країн на якій обговорювалося питання Державного договору з Австрією. Союзники пообіцяли розробити його якнайшвидше. Однак політика “холодної війни” між Заходом та Сходом гальмувала переговорний процес щодо Державного договору. Через розбіжності між західними державами та Радянським Союзом ні представникам закордонних справ на початку 1947 р. в Лондоні, ні в березні 1947 р. в Москві не вдалося дійти згоди щодо змісту договору. Основні суперечки точилися навколо питання німецької власності і численних територіальних вимог Югославії до Австрії, тоді ще підтримуваних Радянським Союзом. СРСР вимагав передати Каринтію Югославії, на що західні держави не погодилися. Однак сторони визначили чисельність майбутньої австрійської армії до 53 тис. чол.. Було вирішено, що евакуація з Австрії окупаційних сил мала бути здійснена за 30 днів після введення в дію союзного договору. Найбільші проблеми виникали з питання німецьких капіталів у Австрії, які за рішенням Потсдамських угод

мали бути передані СРСР у вигляді репарацій. Радянський Союз наполягав на тому, що німецьким капіталам належить не тільки майно, яким володіли вони в Австрії з березня 1938 р., але й уся власність конфіскована силою, або шляхом махінацій, усі товариства, де німці мали більшість. Це означало передачу росіянам контролю над великою частиною австрійської економіки [2, с. 415]. Переговори між союзниками не припинялися. Суттєво, що влітку 1949 р. Радянський Союз відмовився підтримати територіальні вимоги Югославії. Порозуміння, здавалося ось-ось настане. Дало надію на це Комюніке від 20 червня 1949 р. Однак невдовзі вже виникли труднощі. Стало очевидним, що Радянський Союз, який намагався об'єднати зміст Державного договору з питанням Трієсту, не надто був зацікавлений у підписанні саме Державного договору з Австрією. Подана західними країнами у березні 1952 р. “скорочена форма” договору від початку не мала жодних шансів на схвалення СРСР. Тому австрійські політики стали більш застережливо ставитися до вживання слова нейтралітет, не бажаючи ризикувати життєво необхідною підтримкою Заходу. Прозахідний ухил Відня виявився в її зацікавленості щодо участі у Європейському об'єднанні вугілля та сталі.

У грудні 1952 р. ООН звернулася до провідних країн Заходу з проханням завершити окупаційну політику Австрії. За посередництва Індії, у 1953 р. СРСР повідомив про готовність Австрійської республіки до політики нейтралітету. У тому ж році в радянській зоні окупації була скасована цензура. Західні держави анулювали скорочену форму Державного договору і Радянський Союз, Велика Британія та Франція відмовилися від відшкодування Австрією окупаційних витрат.

У січні 1954 р. на Берлінській конференції міністрів закордонних справ США, Великої Британії, Франції та СРСР були порушені питання щодо можливості підписання договору з Австрією. Проте досягти чогось істотного не пощастило. Так, наприклад, міністр закордонних справ СРСР В. Молотов

поставив одну з умов виведення окупаційних військ з Австрії після підписання мирного договору з Німеччиною.

Нейтралітет не вписувався в концепцію «стримання комунізму» західними країнами, які вважали можливість прийняття нейтралітету як вимір між добром та злом. Тому від австрійського уряду європейські держави вимагали чіткого визначення щодо зовнішньої політики. В лютому 1955 р. австрійське питання все частіше розглядалося політичними колами СРСР. 8 лютого 1955 р. В. Молотов, підписуючи від СРСР Державний договір про встановлення незалежної та демократичної Австрії, зазначав, що Австрійській республіці необхідно знайти вірне рішення, яке б не зобов'язувало її вступати в коаліції, або ж військові союзи, направлені проти будь-якої країни, яка приймала участь у війні проти Німеччини. Мова йшла про те, щоб на австрійській території не створювалися іноземні військові бази. Для врегулювання австрійського питання було скликано раду чотирьох держав з метою підписання мирного договору з Австрією.

У березні 1955 р. федеральний уряд Австрії заявив, що країна не має намірів вступу до військових союзів, коаліцій, не має наміру розміщувати на своїй території військові бази. У 1955 р., коли до влади СРСР прийшов уряд Хрущова-Булганіна, переговори щодо Австрії відновилися з подвійною енергією. Почалися вони з поступок з боку СРСР. Так, ще у 1949 р. СРСР не бажаючи залишати окупаційну зону в Австрії, відмовилися від проекту договору в тому вигляді, в якому він був на той час. На січень 1955 р. позиція СРСР залишалася негативною. Проте 8 лютого 1955 р. міністр закордонних справ В. Молотов зазначив, що радянський уряд змінює свою позицію. Однак прагне зберегти зв'язок між підписанням договору з Німеччиною та Австрією. Можливо, він сподівався, що Лондонський та Паризький договори про західноєвропейський союз не будуть ратифіковані. Коли ж стало відомо, що договори ратифіковані у Франції та Німеччині (березень 1955 р.), СРСР вдався до примирливої політики. 29 березня 1955 р. стало відомо, що австрійського канцлера Юліуса Рааба запрошено до СРСР за умови, що

Австрія зобов'язується бути нейтральною країною. В квітні 1955 р. австрійська урядова делегація на чолі з федеральним канцлером та віце-канцлером вирушили до Москви, де з 12 по 15 квітня 1955 р. відбулися переговори. Результат переговорів був зафіксований у Московському меморандумі, в якому проголошувалося, що підписання Московського договору з Австрією є справою чотирьох держав, а не лише СРСР та Австрії. Радянський Союз прагнув бути впевненим в тому, що Австрія в майбутньому не стане плацдармом для будь-якого роду військових комбінацій. При цьому саме поняття “нейтралітет” під час переговорів не фігурувало. СРСР відмовився від обіцяних йому нафтових концесій, права на ведення геологорозвідувальних робіт та майна у Східній Австрії. СРСР обіцяв вивести усі окупаційні війська з країни до 31 грудня 1955 р. Це був хороший знак того, що є бажання узгодити позитивно цю справу. 2 травня 1955 р. посли чотирьох провідних країн Європи зібралися у Відні на конференцію з метою підписання Державного договору з Австрією. Члени конференції обговорили проект майбутнього договору і запропонували його австрійському міністру закордонних справ з метою розгляду членами парламенту.

15 травня 1955 р. у віденському палаці Бельведері міністри закордонних справ СРСР – В. Молотов, Великої Британії – Г. Мак-Міллан, Франції – А. Піне, США – Д. Дюлле та канцлер Австрії – Л. Фігель підписали Договір про відновлення незалежної демократичної Австрійської республіки. Документ складався з преамбули, дев'яти частин із 38 статтями, двох додатків і п'яти списків. Формулювання про співвідповідальність Австрії та Німеччини у війні, яке початково фігурувало у преамбулі, було опущено. Частина I тексту містила політичні та територіальні положення; четверта стаття – заборону економічного та політичного приєднання до Німеччини; сьома – права меншин. У частині II мова йшла про збройні сили (армія, авіація); частина III регулювала виведення окупаційних збройних сил союзників по антигітлерівській коаліції; IV – питання німецької власності; V

– стосувалася майна, прав та інтересів ООН, групи національних меншин, а також австрійської власності на території союзників. Матеріальні цінності підлягали поверненню. В частині VI та VIII розглядалися економічні питання; IX – принципи ратифікації. Договір скасовував обмеження, передбачені у 1949 р. щодо австрійських збройних сил та параграф, який визнавав за Австрією певну відповідальність за розв’язання війни. З двох додатків важливішим був другий у якому, через відмову Радянського Союзу від великої частини майна, кардинально змінився зміст статті 22. Водночас утратив силу зміст п’яти списків – перелік цінностей, які були у додатку. Умови викупу встановлював Московський меморандум. Проте відшкодування західним нафтовим компаніям регулювали два Віденських меморандуми від 10 травня 1955 р.

7 червня 1955 р. урядові партії Австрії запропонували Національній раді проект резолюції, що містила положення про нейтралітет, визнання його державами, які його підписали, та членство в ООН. 8 червня 1955 р. ця резолюція була прийнята Національною радою Австрії, яка офіційно проголосила статус постійного нейтралітету. 19 липня 1955 р. законопроект був схвалений парламентом і Національна рада його ратифікувала. У вересні-жовтні 1955 р. останні солдати окупаційних військ залишили австрійську землю і 26 жовтня 1955 р. Національна рада прийняла Федеральний конституційний закон про нейтралітет. За нього проголосували представники народної, соціалістичної партії та народної опозиції. Проти виступила права партія “незалежних”. 5 листопада 1955 р., після схвалення Закону про нейтралітет Федеральною радою, він вступив в дію. Зміцнення суверенної держави стало твердим наміром переважної більшості австрійського народу. Статус постійного нейтралітету не був нав’язаний Австрії. Вона підійшла до його оголошення з врахуванням попереднього історичного досвіду.

Угорські події жовтня-листопада 1956 р. стали першим серйозним випробуванням для австрійського нейтралітету, а також відносин з країнами східного блоку. Керівництво країни обережно поставилося до цих подій, бо

повинно було особливо пильно стежити за суворим дотриманням Державного договору, підтримувати виважені відносини з державами. Більша частина населення країни орієнтувалася на західні форми життя і державного устрою, які неможливо було ігнорувати. В угорських подіях значна частина австрійців угледіла шанс на встановлення втрачених зв'язків з колишньою частиною Австро-Угорської імперії (1867). Відень відкрито зайняв сторону угорських демократів, в той час як СРСР і його союзники розглядали ці події як фашистський заколот [3]. В Австрії була розгорнута широка антирадянська кампанія. Крім того, австрійська влада відкрила кордон для біженців (близько 180 тис. осіб) з Угорщини. Для більшості з них Австрія стала лише транзитною країною, тому держави східного блоку негайно зайняли проавстрійську позицію. 28 жовтня 1956 р. австрійський уряд направив Радянському Союзу звернення з вимогою припинити військові дії в Угорщині. Одночасно зміст звернення був переданий послам західних держав та Генеральному секретарю ООН. Роблячи такі заяви, Австрія намагалася підкреслити виключно гуманну спрямованість своїх дій. Окрім того, уряд країни виступив з ініціативою заснувати програму екстреної гуманітарної допомоги, що викликало підтримку європейських країн. У відповідь на австрійську пропозицію, 3 грудня 1956 р. представники СРСР, Румунії та Угорщини звинуватили Австрію в ООН у прихованій підтримці “бунтарів” Угорщини, а також у перешкоджанні добровільної репатріації біженців [4, с. 213]. Австрійський уряд відкинув ці звинувачення. Дипломатична війна між новим угорським керівництвом і Віднем з початку 1957 р. прийняла новий оборот. Угорська поліція взяла під щільну охорону посольство Австрії в Будапешті. СРСР та уряд Я. Кадара продовжували засуджувати дії Австрії, перш за все, з прийому біженців, які тікали від політичних переслідувань.

Наступне, досить серйозне, випробування для австрійського нейтралітету було пов'язане з ліванською кризою 1958 р. Американські транспортні літаки, які здійснювали польоти з військових баз Німеччини до

Італії і на Близький Схід, багаторазово порушували повітряний простір Австрії. Ця обставина не залишилася непоміченою Радянським Союзом, який зажадав від Австрії припинення подібних дій. Тоді австрійський уряд звернувся до уряду США з нотою про систематичні порушення австрійського повітряного простору військово-повітряними силами США. Така заява Австрії припала не до вподоби США. До того ж вони припинили надання кредитів за контрактом.

Таким чином, на початковому етапі практичного застосування нейтралітету, СРСР при кожному зручному випадку не забував зафіксувати і при необхідності звернути увагу на незбалансованість австрійської зовнішньополітичної лінії в окремих міжнародних питаннях. В той же час, західні країни та США намагалися схилити Австрію до проведення антирадянського курсу.

8 липня 1960 р. голова ради міністрів СРСР М. Хрущов на прес-конференції, за підсумком свого візиту до Австрії, виділив роль Радянського Союзу в гарантії австрійського нейтралітету, попереджаючи, що СРСР, у випадку його порушення, не буде сидіти склавши руки, а буде робити те, що вважає за потрібним [5]. На цю заяву М. Хрущова австрійський уряд відповів нотою від 12 липня 1960 р. в якій наголосив, що статус постійного нейтралітету розглядається по-різному. Відень піклувався про свою репутацію і тому не втрачав можливість продемонструвати свої дії як нейтралітетної держави, яка може посприяти процесу нормалізації міжнародних відносин. Важливим компонентом зовнішньої політики Австрії було послідовне впровадження дружніх, заснованих на взаємній довірі, відносин з країнами. Очевидним було те, що питання відношення австрійського населення до статусу постійного нейтралітету було тісно пов'язане з проблемою національної самоідентифікації австрійців. На думку багатьох дослідників, зокрема історика Р. Бургера, формування окремої австрійської нації стало безпосереднім наслідком Другої світової війни. Головним чинником цього процесу, на думку Р. Бургера, була теза про

Австрію як маленьку країну, що стала жертвою німецької агресії, про Австрію як “не Німеччину”, яка активно пропагувалася союзниками задля внесення розколу в німецьку “єдність” [6, с. 386]. Теза була взята на озброєння австрійською політичною елітою з метою уникнення відповідальності за фактичну співучасть країни у злочинах фашизму. Теза, з часом, перетворилася на один із головних елементів австрійської національної та державної самоідентифікації. Другим таким елементом став статус постійного нейтралітету. Переважна більшість політичної еліти та громадськості Австрії була орієнтована на існування незалежної, демократичної країни, невтягнутої до наростаючого блокового протистояння, збереження існуючих відносин із Заходом як економічним та соціокультурним простором [7, с. 416]. Підґрунтям таких настроїв було небажання передової частини австрійського суспільства бачити Австрію учасницею будь-яких воєнних конфліктів через негативний досвід попередніх історичних періодів, ареною з’ясування відносин між двома воєнно-політичними угрупованнями або однієї з країн “народної демократії” під керівництвом СРСР. Це означало відокремлення Австрії від держав і народів, з якими у неї склалися тісні відносини в різних сферах суспільного життя. Саме в цих умовах склалася формула «ані Захід, ані Схід», яку варто було розглядати переважно як прагнення Австрії, яка знаходилася на межі двох зон впливу, до самоусунення від певних міжнародно-політичних процесів, аніж свідоме бажання бути прикладом для інших держав [8, с. 2]. Отже, цілком природно, що значна частина політичних сил суспільства стала орієнтуватися на приклад Швейцарії, яка вже тривалий час проводила політику постійного нейтралітету, розвиваючи при цьому активні політико-економічні відносини з різними країнами Європи та світу.

Австрійське суспільство розуміло постійний нейтралітет як міжнародно-правовий статус держави. Цей статус зобов’язував країну утримуватися від війни, не надавати воюючим сторонам військову допомогу. У мирний час країна мала здійснювати миролюбну зовнішню політику,

зміцнювати дружбу, не укладати договорів, які б сприяли війні. Політичні кола країни добре розуміли, що статус нейтралітету сприятиме збереженню нації та держави. На перший погляд нейтралітет представляв собою певну “ізоляцію” від зовнішнього світу у відповідних, зокрема, військових і дотичних до нього сферах.

Прагнення австрійців до статусу постійного нейтралітету засвідчили результати опитування громадської думки, проведеного американською окупаційною адміністрацією у власному секторі. Близько 78% опитуваних висловилися за нейтралітет Австрії за швейцарським зразком [8, с. 2].

Модель постійного нейтралітету розглядалася в низці меморандумів та урядових заяв [9, с. 242–254], в яких підкреслювалося зобов’язання країни не брати участь у будь-яких війнах у майбутньому, нейтралітет за мирних часів. Згідно із загальноприйнятим підходом, який поділяла більшість вчених та експертів Австрії у сфері міжнародного права, постійно нейтральна держава, з одного боку володіла усіма правами і обов’язками, що впливали із звичайного нейтралітету, а з іншого, повинна виконувати зобов’язання, які були результатом постійного характеру даного статусу. У першому випадку йдеться про обов’язки, закладені до V та XIII Гаазьких конвенцій від 18 жовтня 1907 р. щодо прав та обов’язків нейтральних держав на випадок війни на суші чи на морі. У другому випадку варто говорити про такі зобов’язання як “вторинні” обов’язки, а саме: не укладання договорів про військову допомогу; не приймати участь у воєнних пактах та союзах; недопущення розбудови на власній території військових, розвідувальних баз [10, с. 162–165]. Окрім того, в обов’язок постійно нейтральної країни входив цілий комплекс заходів [11, с. 56]. Важливим аспектом постійного нейтралітету є економічні відносини. Як правове поняття економічний нейтралітет полягає в обов’язку нейтральної держави та громадян розвивати економічні відносини з усіма воюючими сторонами на рівноправній основі. У той же час нейтральна держава мала уникати економічних зобов’язань, які на випадок війни не дозволили б їй дотримуватися вимог свого міжнародно-

правового статусу [12, с. 128]. Особливе місце у даному контексті посідає проблема участі постійно нейтральної країни у міжурядових організаціях інтеграційного типу.

Таким чином, юридично перелік зобов'язань Австрії у зв'язку з статусом постійного нейтралітету був закладений у Федеральному конституційному законі “Про нейтралітет” від 26 жовтня 1955 р. [13, с. 1]. Обов'язок збереження та захисту постійного нейтралітету Австрії, як одне із завдань національної оборони, містився у п. 1 ст. 9а Федеральної конституції. З огляду на те, що зазначені норми є частиною конституційного законодавства, процедура їх зміни або скасування є ускладненою. Так, згідно з п. 1 ст. 44 прийняття подібного рішення можливе за умови, якщо за нього віддадуть голоси не менше ніж $\frac{2}{3}$ фактичної кількості депутатів Національної ради. Понад те, згідно з п. 3 цієї ж статті питання про загальну зміну (*Gesamtänderung*) Федеральної конституції або на вимогу щонайменше однієї третини депутатів Національної ради або Федеральної ради – питання про її часткову зміну (*Teiländerung*) після проведення необхідних процедур має бути винесене на всенародний референдум. На думку більшості дослідників, скасування норм про постійний нейтралітет розглядається саме як загальна зміна Федеральної конституції.

Якщо конституційно-правове закріплення постійного нейтралітету не викликало жодних заперечень, то характер міжнародно-правових зобов'язань Австрії, у цьому контексті, був предметом суперечок австрійських та зарубіжних юристів-міжнародників. 14 листопада 1955 р. Австрія звернулася до усіх 65-ти країн, з якими вона на той момент підтримувала дипломатичні стосунки, з проханням визнати Федеральний конституційний закон “Про нейтралітет” як основу австрійської зовнішньої політики.

Лідери австрійської соціал-демократії упродовж 1945-1947 рр. постійно заявляли про “абсолютний” нейтралітет [14, с. 233], відмову від збройних сил для унеможливлення участі у війнах [15, с. 108], то до 1955 р. ці гасла поступилися місцем статусу Австрії як позаблокової держави, а слово

“нейтралітет” зникло з партійних документів та політичної риторики. Причини цих змін криються у прагненні соціалістів, як молодшого партнера по урядовій коаліції, не обмежувати свободу дій країни на міжнародній арені [16, с. 55]. За цих умов на позицію соціалістів значно вплинув Б. Крайскі, який розглядав статус нейтралітету як найбільш оптимальний для Австрії. На думку багатьох дослідників, С. Верости, саме Б. Крайскі належить заслуга зміни позиції керівника соціалістичної партії А. Шерфа на переговорах щодо врегулювання австрійського питання, що значною мірою обумовило згоду австрійського уряду на підписання відомих документів [17, с. 28]. Завдяки зусиллям Б. Крайскі Австрія стала одним із найактивніших членів ООН, приймала участь у її миротворчій діяльності, виступала одним з ініціаторів багатьох програм допомоги країнам Третього світу, а її столиця перетворилася на один із центрів світової дипломатії [18, с. 26].

Австрійський дослідник М. Гайстлінгер намагався довести, що Австрія має дотримуватися вимог постійного нейтралітету на підставі повноцінного міжнародно-правового договору. Головними його аргументами було твердження про те, що Московський меморандум від 15 квітня 1955 р. є не декларацією про наміри, а міжнародно-правовою угодою, яка в свою чергу, є інтегральною частиною Державного договору 15 квітня 1955 р. Перед укладанням Московського меморандуму австрійський уряд отримав на це відповідний дозвіл від держав, які на той час окупували Австрію. Згідно з вимогами 2-ої Контрольної угоди, такий дозвіл мав надаватися для підписання саме угод з однією з чотирьох держав. Окрім цього, у російськомовному варіанті Державного договору стосовно Московського меморандуму використовувався термін “соглашения”, який, за твердженням М. Гайстлінгера, у російській практиці за юридичною силою практично був еквівалентний терміну “договір”.

Таким чином, статус постійного нейтралітету став для Австрійської республіки запорукою незалежності, одним з чинників миру та стабілізації в

Європі. Цей статус став механізмом отамання нею нових можливостей у міжнародних відносинах та посередником у міждержавних конфліктах.

Список використаних джерел та літератури

1. Белецкий В. Н. Советский Союз и Австрия. Борьба СССР за возрождение независимой демократической Австрии и установление с ней дружественных отношений (1938 – 1960 гг.) / В. Н. Белецкий. – М.: ИМО, 1962. – 342 с.
2. Дюрозель Ж. – Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Ж. – Б. Дюрозель. – К.: Основа, 1995. – 903 с.
3. Вальдхайм К. Австрийский путь [Электронный ресурс] / К. Вальдхайм. – М., 1976. – Режим доступа: <http://alfa-books.ru/o-gosudarstve/avstriieskie-put-kurt-waldxaim.html> (Дата звернення 27.03.2015)
4. Ефремов А. Е. Советско-австрийские отношения после второй мировой войны / А. Е. Ефремов. – М.: 1958. – 341 с.
5. Материалы официального сайта министерства иностранных дел Австрийской республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.bmaa.gv.at (Дата звернення 10.08.2015).
6. Burger R. Austromanie oder antifaschistischer Karneval / R. Burger. – Merkur, 2015. – Heft. 613. – S. 379–393.
7. Hanisch E. Der lange Schatten des Staates. Österreichische Gesellschaftsgeschichte im 20. Jahrhundert / E. Hanisch. – Wien: Carl Ueberreuter, 1994. – 599 s.
8. Blasi W. Die Entwicklung der Österreichischen Neutralität in den Jahren 1945 bis 1955 unter Berücksichtigung der Haltung der SPÖ und ÖVP / W. Blasi. – Wien.: Interne Information zur Sicherheitspolitik, 2001. – № 12. – S. 2–10.
9. Memorandum über die Ergebnisse der Besprechung zwischen der Regierungsdelegation der Republik Österreich und der Regierungsdelegation der Sowjetunion 15. April 1955 // Österreich im 20. Jahrhundert: in 2 Bänden / R.

Steiniger, M. Gehler (Hrsg.). — Wien.: Böhlau-Studien-Bücher, 1997. — Band 2: Vom Weltkrieg bis zur Gegenwart. — S. 242–254.

10. Гаагская конвенция о правах и обязанностях нейтральных держав и лиц в случае сухопутной войны от 18 октября 1907 г. — М., 2001. — С. 162–165.

11. Isak H. Neutralität und Europäische Gemeinschaft / H. Isak. — Wien: Junius Verlag und Vertriebsgesellschaft, 1989. — S. 53–68.

12. Rotter M. Europa neu definieren / M. Rotter. — Wien: Junius Verlag und Vertriebsgesellschaft, 1989. — S. 118–132.

13. Bundesverfassungsgesetz über die Neutralität Österreichs vom 26. Oktober 1955 // Bundesgesetzblatt, 1955. — № 211. — 1 s.

14. Resolution zur absoluten Neutralität Österreichs. Protokoll des Parteitages der Sozialistischen Partei Österreichs. — Wien, 1946. — 233 s.

15. Böhner G. Die Wehrprogrammatik der SPÖ / G. Böhner. — Wien.: Wilhelm Braumüller, 1982. — 341 s.

16. Rathkolb O. SPÖ und aussenpolitische Entscheidungsprozess 1945 – 1955 / O. Rathkolb // Auf dem Weg zur Macht. Integration in dem Staat. Sozialpartnerschaft und Regierungspartei. — Wien.: Löcker, 1992. — S. 51–72.

17. Verosta S. Die Österreichische sozialdemokratie und die aussenpolitik: Versuch einer Übersicht 1889 bis 1955 / S. Verosta. — Wien.: Manz, 1959. — 51 s.

18. Gehler M. Finich Neutralität? Historische und politische Aspekte im europäischen Vergleich: Irland, Finnland, Schweden, Schweiz und Österreich / M. Gehler. — Bonn: Zentrum für Europäische Integrationsforschung, 2001. — 110 s.

THE POLICY OF THE AUSTRIAN REPUBLIC CONCERNING THE CONSTANT NEUTRALITY STATUS (1945-1955)

Abstract. The article is devoted to the exploration of the constant neutrality status of the Second Austrian republic, to its political and legal research, its effectiveness as an instrument of the foreign policy of the state.

The problem of the Austrian constant neutrality status is the post-war system of international relations was and is one of the main issues of Austrian internal and foreign policy, as long as it was directly connected with the discontinuance of occupation by the states of anti-Hitler coalition. Status of constant neutrality had to become a pledge of the existence of Austria as an independent and flourishing state, one of the elements of the peace, security and stability in Europe.

Keywords: *constant neutrality, interblock opposition, memorandum, security.*

ПОЛИТИКА АВСТРИЙСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ПО ОТНОШЕНИЮ К СТАТУСУ ПОСТОЯННОГО НЕЙТРАЛИТЕТА (1945-1955 ГГ.).

Аннотация. *В статье рассматривается политико-правовой характер статуса постоянного нейтралитета Второй Австрийской республики, его эффективность как средство внешней безопасности страны.*

В послевоенной системе международных отношений проблема статуса постоянного нейтралитета была и есть одной из главных тем австрийской внешней и внутренней политики. Она непосредственно связана с оккупационной политикой стран антигитлеровской коалиции. Статус постоянного нейтралитета способствовал становлению Австрии как суверенного и успешного государства, которое стремится к миру, безопасности и стабильности в Европе.

Ключевые слова: *постоянный нейтралитет, межблоковое противостояние, меморандум, безопасность.*